

quod dicendum, quod secundum quosdam Aleuinus improprie locutus est, et est exponendum, Operatur in verbo; idest, genuit verbum, quod est ars omnium operandorum per ipsum. Hoc autem ideo dicunt, quia non faciunt differentiam inter operari et facere, cum nullum differant. Quia facere proprie est actus rei transiens in exteriorem materiam; unde Philosophus dicit in 6 Ethic. (cap. 3), arti-

DISTINCTIO XIII.

Quae prima fuerit distinctionis operatio.

Prima autem distinctionis operatio fuit formatio lucis, sicut ostendit Scriptura, quae commemorata rerum informitate, eorum dispositionem a luce inchoavit, subdens (Genes. 1, 5): « Dixit Deus, Fiat lux: et divisit lucem a tenebris, appellavitque lucem diem; et tenebras noctem; et factum est vespere et mane dies unus. » Congruè mundi ornatus a luce coepit, unde cetera quae creanda erant, viderentur.

Quaeritur si lux illa, spiritualis, an corporalis.

Si quaeritur, qualis illa lux fuerit, corporalis scilicet, an spiritualis; id respondemus quod a sanctis traditum legimus. Dixit enim Augustinus (lib. 1 super Genes. ad litt., cap. 3), quia lux illa corporalis vel spiritualis intelligi potest. Si spiritualis accipitur, angelica natura intelligitur, quae prius informis fuit; sed postea formata est, cum ad Creatorem suum conversa, ei caritate adhaesit; cuius informitatis creatio superius significata est, ubi dictum est: « In principio creavit Deus caelum » et terram. « Hoc vero ejusdem formatio ostenditur, cum ait: « Fiat lux; et facta est lux. » Haec ergo angelica natura prius tenebrae et postea lux fuit; quia prius habuit informitatem et imperfectam, deinde formationis perfectionem; et ita divisit Deus lucem a tenebris. Nam, ut ait Augustinus super Genes. (ubi sup.), hujus creaturae informitas et imperfectio fuit antequam formaretur in amore conditoris; formata vero est quando conversa est ad incommutabile lumen Verbi. Si vero corporalis fuit lux illa, quod utique probabile est, corpus lucidum fuisse intelligitur velut lucida nubes: quod non de nihilo, sed de praecipiente materia formaliter factum est, ut lux esset, et vim lucendi haberet: cum qua dies prima exorta est: quia ante lucem nec dies fuit nec nox, licet tempus fuerit.

Quod lux illa facta est ubi sol apparuit, quae inter aquas lucere poterat.

Si autem quaeritur, ubi facta est lux illa, cum abyssus omnem terrae altitudinem tegeret, dici potest in illis partibus facta quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirum lucem in aquis posse lucere, cum etiam nautarum operatione saepius illustrentur, qui in profundum mersi, misso ex ore oleo, aquas sibi illustrant; quae multo rariores fuerunt in principio quam modo sint, quia nondum congregatae fuerant in uno loco. Facta est ergo lux illa, quae vicem et locum solis tenebat, quae motu suo circumagitata noctem diemque discernit. Ibi ergo primum lucem apparuisse verisimile est, ubi sol quotidiano cursu circumvectus apparuit, ut eodem tramite lux circumcurreret, ac primo ad occiduum descendens, vespeream faceret; deinde revoluta ad ortum, auroram, idest mane, illustraret; et ita divisit Deus lucem et tenebras, et appellavit lucem diem, et tenebras noctem.

Quod dies diversis modis accipitur.

Hic notandum est, quod dies diversis modis accipitur in Scriptura. Dicitur enim dies lux illa quae illo triduo tenebras illuminabat; et dicitur dies illuminatio ipsa aeris. Dicitur etiam dies, spatium viginti quatuor horarum, qualiter accipitur cum ait: « Factum est vespere et mane dies unus; » quod ita distinguendum est: Factum est vespere prius, et postea mane; et ita fuit dies unus expletus viginti quatuor horarum, dies scilicet naturalis, qui habuit vespeream, sed non mane. Mane enim dicitur finis praecedentis, et initium sequentis diei; quod est aurora, quae nec plenam lucem, nec omnino tenebras habet. Mane ergo primus dies non habuit: quia nec

ficialia esse factibilia; et sic Deus non fecit aliquid ab aeterno. Sed operatio dicitur quilibet actus rei, etiam si exterius non transit, sicut intelligere est operatio intellectus, et potest esse sine motu; unde Philosophus in 7 Ethic. (cap. ult.) dicit, quod Deus una simplici operatione gaudet; et per hunc modum Deus ab aeterno in verbo operatur, sicut artifex excitando formas artificialium.

dies praecesserat, qui sequentis diei initio terminaretur, et eo praecipue quia luce appareat mox super terram plenus atque praclarus dies exiit, qui non ab aurora, sed a plena luce inchoavit, et mane sequentis diei consummatus est. Unde Beda super Genes. 1: « Decebat ut dies a luce inciperet, et in mane sequentis diei tenderet, ut opera Dei a luce inchoasset, et in lucem completa esse figurarentur. » (1). Reliqui autem dies mane habuerunt et vespeream: quorum quisque a suo mane incipit, usque ad alterius diei mane extendebatur.

De naturali ordine computationis sex dierum, et de illo qui pro mysterio introductus est.

Hic est naturalis ordo distinctionis dierum, ut distinguatur atque computetur dies a mane usque ad mane. Postea vero in mysterio factum est ut dies computetur a vespere in vespere, et adjungatur dies praecedenti nocti in computatione, cum juxta naturalem ordinem praecedens dies sequenti nocti adjungi debeat: quia homo a luce per peccatum corruit in tenebras ignorantiae et peccatorum; deinde per Christum a tenebris ad lucem rediit. Unde Apostolus (Ephes. 3, 8), « Eramus aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. » Primus itaque dies non ab aurora, sed a plena luce incipiens et post paulatim vespeream occidentem lucem recipiens, mane sequentis diei completus est. Unde Beda (loc. cit.): « Occidit deinde luce paulatim et post spatium diurnae longitudinis inferiores partes subleat, factum est vespere, sicut nunc » usitato cursu solis fieri solet. « Factum est autem mane, eodem super terram redeunte et alium diem inchoante, et dies expletus est unus viginti quatuor horarum, fuitque nox illo triduo omnino tenebrosa, quae post creata sidera, aliqua luce claruit.

Cur sol factus est, si lux illa sufficiebat.

Solet autem quaeri, quare factus est sol, si lux illa faciendus diei sufficiebat. Ad quod dici potest, quoniam lux illa forte superiores partes illustrabat, et ad illuminationem inferiorum solem fieri oportebat. Vel potius ideo quia factus sole, diei fulgor auctus est. Ampliori enim multo luce radiavit dies postea quam ante. Si vero quaeritur, quid de luce illa factum sit, cum modo non appareret potest dici, ut de ea corpus solis formatum, aut in parte caeli esset, in qua sol est: non quod ipsa sit sol, sed sit sic ei unita, ut discerni non valeat.

Quomodo accipiendum sit illud: Dixit Deus, an sono vocis id Deus dixerit, an aliter.

Praeterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait: « Dixit Deus: » utrum temporaliter vel sono vocis illud dixit, an alio modo. Augustinus super Genes. (lib. 1, cap. 2, 4, 9) tradit, nec temporaliter nec sono vocis Deum fuisse locutum: quia si temporaliter, et mutabiliter; et si corporaliter dicatur sonuisse vox Dei, nec lingua erat qua loqueretur, nec erat quem oporteret audire et intelligere. Bene ergo vox Dei ad naturam Verbi, per quod omnia facta sunt, refertur. Dixit ergo Deus, Fiat etc. non temporaliter, non sono vocis; sed in Verbo sibi coaeterno; id est, Verbum genuit non temporaliter (2), in quo erat quod disposuit (3) ab aeterno ut fieret in tempore, et in eo factum est.

- (1) *Al.* significarentur.
(2) *Al.* intemporaliter.
(3) *Al.* et dispositus.

Quomodo accipiendum est quod dicitur Pater operari in Filio vel per Filium vel in Spiritu sancto.

Hic quaeri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur Pater operari in Filio vel per Filium vel in Spiritu sancto. Haec enim Scriptura frequenter nobis proponitur, ut illud (Psalm. 105, 24): « Omnia in sapientia fecisti, Domine, » idest in Filio; et Genes. 1, 1: « In principio idest in Filio » creavit Deus caelum et terram; et illud (Hebr. 1, 2): « Per quem fecit et saecula. » Super illum quoque Psalmi (52, 6), locum: « Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritu » oris ejus omnis virtus eorum, » dicit Augustinus, quod Pater operatur per Verbum suum et Spiritum sanctum. Quomodo ergo hoc accipiendum est? Putaverunt quidam haeretici quod Pater velut auctor et artifex, Filio et Spiritu sancto in rerum operatione quasi instrumentum uteretur, ex praedictis verbis errandi occasionem sumentes: quod velut blasphemum atque sanae doctrinae adversum abjici pia fides. Non est itaque intelligendum, ideo (1) Scripturam frequenter commemorare Patrem operari in Filio vel per Filium, tanquam Filius non posset facere si ei non porrexisset Pater dexteram, vel tanquam, aliquid instrumentum fuerit Patris operantis; sed potius illis verbis Pater intelligi voluit cum Filio et cum Spiritu sancto operari, et sine eis nihil facere.

- (1) *Al.* Non intelligendum idem etc.

Divisio textus.

Dicto de opere creationis, hic prosequitur distinctionis opus; et dividitur in partes tres: in prima determinat de opere primae diei; in secunda de opere secundae, 44 dist., ibi: *Dixit Deus: Fiat firmamentum*; in tertia de opere tertiae diei, ibi: *Sequitur: Dixit Deus: Congregentur aquae in locum unum*. Prima dividitur in duas: in prima determinat primum opus distinctionis per lucis productionem; in secunda exponit quaedam dubia quae possent esse in his quae contra hoc opus dicuntur; et circa opera secunda, ibi: *Praeterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, Dixit Deus*. Circa primum tria facit: primo determinat lucis productionem; secundo ejus conditiones, ibi: *Sed quaeritur qualis illa lux fuerit*; tertio lucis effectum etc., ibi: *Hic notandum est, quod dies diversis modis accipitur in Scriptura*. Secunda in duas: in prima ostendit conditionem lucis quantum ad ejus naturam vel genus; in secunda quantum ad ejus locum, ibi: *Si autem quaeritur, ubi facta est lux illa . . . dici potest in illis partibus facta quas nunc illustrat solis diurna lux*. Tertia pars in qua determinat effectum lucis, qui est dies, dividitur in tres: in prima distinguit diem quantum ad variationem accceptionem; in secunda quantum ad ordinem partium, ibi: *Hic est naturalis ordo distinctionis dierum*; in tertia quantum ad causam efficientem, ibi: *Solet etiam quaeri quare factus est sol*.

Praeterea investigandum est, quomodo accipiendum sit quod ait, *Dixit Deus*. Hic exponit, quomodo intelligendum sit quod dicitur, *Dixit Deus*; et primo ponit expositionem; secundo movet dubitationem consequentem, ibi: *Hic quaeri solet, quomodo accipiendum sit quod dicitur Pater operari in Filio*. Circa quod tria facit: primo movet questionem; secundo quorundam errorem ponit, ibi: *Putaverunt quidam haeretici quod Pater, velut auctor et artifex, Filio et Spiritu sancto in rerum operatione, S. Th. Opera omnia V. 6.*

Contra hanc expositionem insurgit haereticus.

Sed dicit haereticus: Haec ratione posset dixisse Filium operari per Patrem vel in Patre, et Spiritum sanctum cum utroque vel per utrumque; quia Filius cum Patre et Spiritus sanctus cum utroque operatur. (Cui breviter responderetur, ideo illud dictum esse et non istud, ut in Patre monstraretur auctoritas. Nota enim Pater a Filio, sed Filius a Patre operatur, et Spiritus sanctus ab utroque. Ideoque Filius etiam per Spiritum sanctum legitur operari, quia cum Spiritu sancto operatur, hoc ipsum a Filio habente ut operetur.

Alia praedictorum expositio.

Potest et aliter illud accipi, ut dicatur Pater in Filio vel per Filium operari, quia eum genuit omnium opificem; sicut dicitur per eum judicare, quia genuit iudicem. Ita et per Spiritum sanctum dicitur operari sive Pater sive Filius, quia ab utroque procedit Spiritus sanctus factor omnium. Unde Joannes Chrysostomus in expositione Epistolae ad Hebr. (thom. 3), sic ait: « Non, ut haereticus inane suspiciatur, tanquam » aliquid instrumentum Patris extitit Filius; neque per eum » Pater dicitur fecisse, tanquam ipse facere non posset; sed » sicut dicitur Pater judicare per Filium, quia iudicem » genuit; sic etiam dicitur operari per Filium, quia eum constat » opificem genuisse. Si enim causa ejus Pater est, secundum » quod Pater, multo amplius eorum causa est quae per Filium » facta sunt. » Haec de opere primae diei dicta sunt.

quasi instrumento, uteretur; tertio determinat secundum veritatem, ibi: *Non est itaque intelligendum, ideo Scripturam frequenter commemorare Patrem operari in Filio . . . tanquam Filius non posset facere, si ei non porrexisset Pater dexteram*. Ubi duas ponit solutiones; quarum secunda incipit, ibi: *Potest et illud aliter accipi*. Circa primum duo facit: primo ponit responsum; secundo excludit haereticorum obviacionem, ibi: *Sed dicit haereticus etc.*

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur quinque: 1.º de opere distinctionis per differentiam ab aliis operibus; 2.º utrum lux proprie in spiritualibus invenitur; 3.º utrum lux corporalis sit substantia, aut accidens; 4.º de lucis productione; 5.º quomodo Pater dicitur per Filium operari.

ARTICULUS PRIMUS

Utrum opus distinctionis fuerit necessarium post opus creationis. — (1 p., quaest. 47, art. 1; et 2 contr. Gen., cap. 59, et lib. 3, cap. 97; et opusc. 3, cap. 71, 72, 73, 110.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod post opus creationis, distinctionis opus necessarium non fuerit. Distinctio enim non est nisi prius confusorum et commixtorum. Si ergo post creationem facta est rerum distinctio, oportet res prius mixtas fore creatas; et sic redibit opinio Anaxagorae et Anaximandri (ex 12 Metaph., text. 9), quod res fiant per extractionem ex uno confuso et mixto.

2. Praeterea, creatio terminatur ad esse. Ens enim, ut dicitur in lib. de Gausis (propos. 18), est per creationem. Sed materia secundum esse distincta est, quamvis secundum essentiam sit una. Ergo videtur quod post creationem distinctio operis non sit.

5. Praeterea, eorum est distinctio quorum potest esse commixtio et confusio secundum locum. Sed haec non possunt convenire nisi communicantibus in materia. Si ergo superioribus et inferioribus corporibus materia communis non sit, videtur quod superiorum ab inferioribus nulla sit facienda distinctio.

4. Praeterea, quodlibet corpus est distinctum ab aliis corporibus. Cum ergo describatur in textu distinctio caeli chrySTALLINI et caeli siderei, videtur quod inconvenienter subiceatur distinctio caeli empyrei.

3. Praeterea, supra dictum est in littera, dist. 12, quod sex diebus Deus creaturas per species distinctit. Ergo videtur quod totum opus sex dierum ad distinctionem pertineat; et ita ornatus videtur a distinctionem opere non differre.

Solutio. Respondeo dicendum, quod natura in operibus sex dierum taliter instituta est ut naturae principia tunc condita in se subsisterent, et quod ex eis alia propagari possent per mutuum actionem et passionem; et ideo oportuit eis tunc esse conferri, et virtutes activas et passivas, quas Augustinus (lib. 3 sup. Gen. ad lit., cap. 4), vocat rationes seminales, quibus ex eis effectus consequentes producerentur. Quantum ergo ad esse ipsorum principiorum (1), sumitur opus creationis, per quod substantia elementorum mundi in esse producta est. Sed virtutum activarum et passivarum quaedam sunt moventes ad determinatas species, ut virtus quae est in semine leonis et equi: quaedam vero sunt communes moventes ad omnem speciem, ut calidum, frigidum, et huiusmodi. Per opus ergo distinctionis attributae sunt rebus creatis virtutes activae et passivae communes, moventes ad omnem speciem; sed per opus ornatus collatae sunt rebus virtutes moventes ad determinatas species. Sed distinctio non potest nisi tripliciter variari. Cum enim motus alterationis, secundum quem fit generatio et corruptio, reducat in unum primum alterans non alteratum, scilicet caelum, oportet in principiis essentialibus mundi esse tria: primum, quod est alterans non alteratum, ut caelum; secundum, quod est alterans alteratum, ut media elementa, quae sunt ignis, aqua, et aer; tertium, quod est ultimum, et minimum habens de virtute alterandi, scilicet terra. Primo ergo oportuit distinguere primum ab ultimo; et hoc factum est per lucis productionem; quae quidem formaliter est in caelo, et participat in mediis elementis secundum plus et minus; sed ultimum elementum, scilicet terra, caret luce, vel minimum de ipsa habet. Secundo oportuit esse distinctionem primi a medio; et hoc factum est secunda die, quando divisae sunt aquae inferiores a superioribus, facto firmamento. Tertio est divisio mediæ ab ultimo; et hoc factum est tertia die, quando congregatae sunt aquae in unum locum, et apparuit arida.

Ad primum ergo dicendum, quod distinctio partium mundi non est intelligenda per extractionem materialem ab aliquo mixto, sed formaliter per hoc quod diversis rebus diversae virtutes collatae sunt.

Ad secundum dicendum, quod per opus creationis principia mundi distincta sunt quantum ad

(1) Ad. ad ipsorum principiorum.

esse primum, quod est per formas substantiales. Sed oportuit advenire opus distinctionis, ut distinguerentur etiam quantum ad agere et pati, secundum diversas virtutes rebus collatas.

Ad tertium dicendum, quod in istis distinctionibus est quaedam diversitas. Quia enim corpora superiora non sunt ejusdem materiae cum inferioribus, et per consequens secundum locum confundi non possunt, ideo prima distinctio, quae est primi ab ultimo, et secunda, quae est primi a medio, est tantum secundum collationem diversarum virtutum ad agendum et patiendum; sed tertia, quae est mediæ elementi ab ultimo, quae commiseri possunt et secundum locum confundi, est secundum utrumque, in quantum elementis collatae sunt qualitates quae sunt principia alterationis, ut calor et frigus et huiusmodi; et illa quae sunt principia motus localis, ut gravitas et levitas; et ideo in tertio die facta est mentio de loco, cum dicitur: *Congregantur aquae in unum locum*; et non aliis praecedentibus.

Ad quartum dicendum, quod caelum empyreum, ut supra dictum est, non habet influentiam super inferiora corpora; et ideo inter opera distinctionis commemorari non debuit, per quam rebus virtutes activae datae sunt: sed caelum empyreum ordinatum est ad gloriam beatorum; et ideo in principio creationis suae totum complementum sum habuit.

Ad quintum dicendum, quod opus distinctionis supra acceptum est communiter, prout dicit discretioem secundum quamecumque virtutis differentiam; et sic in se includit etiam ornatum; alio autem modo ab ornato differt, ut dictum est. Et haec differentia potest sumi ex modo loquendi ipsius Scripturae, quae in operibus trium dierum quantum divisionem insinuat.

ARTICULUS II.

Utrum lux proprie invenitur in spiritualibus.
(1 p., quest. 67, art. 1.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod lux proprie in spiritualibus invenitur. Primo per, id quod dicitur Joan. 1, 9: *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; quod de Deo intelligitur, qui maxime spiritualis est. Ergo videtur quod lux proprie in spiritualibus substantiis invenitur.

2. Praeterea, Augustinus dicit (5 super Genes., cap. 28): *Non Christus sic dicitur lux quomodo dicitur lapis; sed illud proprie, hoc utique figurative*. Non autem Christus proprie diceretur lux, nisi lux proprie in spiritualibus inveniretur. Ergo etc.

3. Praeterea, inter alias creaturas spiritualis substantia nobilior est, quasi Deo proximior. Sed non est probabile, Scripturam divinam nobilissimae creaturae creationem subiciisse. Cum ergo de creatione Angelorum mentionem non faciat, videtur quod ad litteram et proprie per lucis productionem creatio naturae angelicae sit intelligenda.

4. Praeterea, luci convenit maxime activum esse; unde luci attribuitur diffusivum esse. Sed actio convenit verius spiritualibus quam corporalibus. Ergo et lux.

5. Praeterea, actus proprius lucis est manifestare. Sed manifestatio magis proprie est in spiritualibus, ubi est nobilior cognitio. Ergo videtur quod et lux verius in eis invenitur.

Sed contra est quod dicit Ambrosius (1), qui inter ea quae transumptive de Deo dicuntur, ponit splendorem qui contingit ex multiplicatione luminis. Ergo videtur quod lux in spiritualibus non nisi metaphorice invenitur.

Praeterea, Dionysius dicit (in 4 cap. de div. Nom.), quod Deus dicitur lumen ex hoc quod similitudo ejus maxime resultat in radio solari quantum ad causalitatem. Sed omne nomen quod dicitur de Deo per similitudinem a creatura corporali sumptum, convenit sibi metaphorice. Ergo etc.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in hoc videtur esse quaedam diversitas inter sanctos. Augustinus enim videtur velle, quod lux in spiritualibus verius invenitur quam in corporalibus. Sed Ambrosius et Dionysius videtur velle, quod in spiritualibus non nisi metaphorice invenitur. Et hoc quidem videtur magis verum; quia nihil per se sensibile spiritualibus convenit nisi metaphorice, quia quamvis aliquid commune possit inveniri analogice in spiritualibus et corporalibus, non tamen aliquid per se sensibile, ut patet in ente, et calore; ens enim non est per se sensibile, quod utrique commune est; calor autem quod per se sensibile est, in spiritualibus proprie non invenitur. Unde eum lux sit qualitas per se visibilis, et species quaedam determinata in sensibilibus; non potest dici in spiritualibus nisi vel aequivocae vel metaphorice.

Sciendum tamen, quod transferuntur corporalia in spiritualia per quaedam similitudinem, quae quidem est similitudo proportionalitatis; et hanc similitudinem oportet reducere in aliquam communem univocationis, vel analogiae; et sic est in proposito: dicitur enim lux in spiritualibus illud quod ita se habet ad manifestationem intellectivam sicut se habet lux corporalis ad manifestationem sensitivam. Manifestatio autem verius est in spiritualibus; et quantum ad hoc, verum est dictum Augustini, quod lux verius est in spiritualibus quam in corporalibus, non secundum propriam rationem lucis, sed secundum rationem manifestationis, prout dicitur in canonica Joannis (2), quod *omne quod manifestatur, lumen est*; per quem modum omne quod manifestum est, clarum dicitur, et omne occultum obscurum.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus dicitur lux vera quantum ad veritatem ejus a quo sumitur similitudo, et non quantum ad veram naturam lucis; per quem etiam modum dicitur vitis vera, Joan. 15.

Ad secundum dicendum, quod Augustinus attendit quantum ad rationem manifestationis, magis quam ad nomen lucis. Vel dicendum, quod ea quae ibi dicit, ut ipse ibidem, cap. 28, protestatur, non asserendo, sed inquirendo dicit.

(1) Sic in prologo lib. 2 de Fide ad Gratianum: *Sunt nomina quaedam quae evidentiter proprietatem Deitatis ostendunt: sunt quae similitudinem Patris et Filii: sunt etiam quae perspicuum divinae maiestatis expriment univocum. Proprietatis utique sunt Deus, Filius, Verbum; similitudines splendor, cha. acter etc. Quavis non adeo expresse transumptivam significationem haec Ambrosii verba importent, sed expressus Damascenus hoc dicit lib. 2 de Fide orth. cap. 14, et deinceps. De Damasceno jam noluerat ad marginem editio Veneta an. 1595 (Ex edit. P. Nicolai).*

(2) Inno Ephes., cap. 3, v. 15 (Ex edit. P. Nicolai).

Ad tertium dicendum, quod, secundum Dionysium, Scriptura divina proponit nobis spiritualia sub similitudine rerum corporalium; et ideo non deicit ut creationem Angelorum expresse describeret; sed dedit eam intelligere ex productione corporalibus lucis.

Ad quartum dicendum, quod ad propriam naturam lucis non pertinet quaelibet actio, sed talis quae est in corporalibus; et similiter non quaelibet manifestatio, sed quae est ad sensum visus.

Unde patet responsio ad quintum.

ARTICULUS III.

Utrum lux sit accidens.
(1 p., quest. 67, art. 2.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod lux non sit accidens. Primo per auctoritatem Augustini, qui dicit in lib. 3 de lib. Arbitr. (cap. 3, et epist. 5 ad Volusianum), quod lux in corporibus tenet primum locum; et multa huiusmodi in libris suis dicit. Sed nullum corpus est accidens. Ergo etc.

2. Praeterea, quaecumque conjunguntur et separantur ab invicem, manentia eadem numero, non sunt accidentia, quia accidens de subjecto in subjectum non transit, nec duo accidentia ejusdem speciei distincta, in eodem subjecto esse possunt. Sed duorum luminarium lumina conjunguntur et separantur ab invicem, ut dicit Dionysius (in 2 cap. de divin. Nomin.). Ergo lux non est accidens.

3. Praeterea, quidquid praedicatur de genere, et de specie. Sed secundum Philosophum (2 Topic., cap. 5), lux est species ignis. Cum ergo ignis sit corpus et substantia, videtur quod similiter et lux.

4. Praeterea, nihil movetur nisi corpus, ut in 7 Physic. (text. 2), probatur. Sed radii moventur descendentes de sole ad nos. Ergo sunt corpus.

5. Praeterea, nihil reverberatur ad corpus nisi corpus, quia accidenti corpus non obsistit. Sed radii solares reverberantur ad corpus solidum. Ergo etc.

6. Praeterea, corporum est ut ex eorum configuratione et compressionem calor sequatur. Sed ex intersecatione radiorum solis et multiplicatione sequitur calor. Ergo etc.

7. Item, nihil agit ultra speciem suam, quia effectus non est altior agente. Sed per lumen solis producantur formae substantiales in inferioribus, ut patet ex Dionysio (in 4 cap. de divin. Nom.), ubi dicit, quod lumen solare corporum visibilium generationi confert, et ad vitam ipsam movet. Cum ergo forma substantialis sit ultra naturam accidentis in perfectione et dignitate, videtur quod lumen accidens esse non possit.

8. Praeterea, si accidens est, oportet quod ad aliquod accidentis genus reducat, nec potest ad aliud reduci quam ad genus qualitatis, cujus sibi nulla species competere videtur nisi tertia. Si ergo in tertia specie qualitatis non sit, videtur quod non sit accidens. Quod autem non sit in tertia specie qualitatis, sic probatur. In illa enim specie est passio, vel passibilis qualitas. Sed quilibet passibili qualitati est aliquid contrarium. Cum ergo luci nihil contrarie opponatur, sed solum privative, scilicet tenebra, videtur quod lux non sit in tertia specie qualitatis.

9. Praeterea, omnis qualitas passibilis introducit successive in materiam; quia secundum eam contingit alterationis motus, qui successivus est. Illuminatio autem fit subito. Ergo lumen non est huiusmodi qualitas.

10. Praeterea, qualitates passibiles impressae in subiecto ab aliquo agente, remanent per aliquod tempus, etiam agente remoto, ut patet in aqua calefacta. Sed lumen factum in aere statim esse desinit ad absentiam solis illuminantis. Ergo etc.

Sed contra est quod dicit Damascenus (lib. 1 orth. Fidei, cap. 9), lucem esse qualitatem ignis. Qualitas autem est accidens. Ergo et lux.

Item, Avicenna (de Anima, par. 5, cap. 1) dicit, quod lux est qualitas corporis lucidi in quantum huiusmodi, et quod lumen est qualitas quam mutatur corpus diaphanum a corpore lucido. Ergo videtur quod tam lumen quam lux sit accidens.

Solutio. Respondeo dicendum, quod ista quatuor differunt, lux, lumen, radius et splendor. Lux enim dicitur, secundum quod est in aliquo corpore lucido in actu, a quo alia illuminantur, ut in sole. Lumen autem dicitur, secundum quod est receptum in corpore diaphano illuminato. Radius autem dicitur illuminatio secundum directam lineam ad corpus lucidum; et ideo ubique est, est radius, est lumen; sed non convertitur; contingit enim lumen esse in domo ex reflexione radiorum solis, quamvis non ex directa oppositione, propter aliquod corpus interiacens. Splendor autem est ex reflexione radii ad aliquod corpus tersum et politum, sicut ad aquam, et ad argentum, vel ad aliquod huiusmodi; ex qua reflexione etiam radii projiciuntur.

His ergo visis, sciendum est, quod circa naturam lucis et luminis est multiplex opinio. Quidam enim dixerunt, quod lux est corpus, quod est ipsa substantia solis, ex quo fluunt quaedam corpora, et illa corpora dicuntur lumen vel radius. Haec autem positio multipliciter a philosophis improbat est. Primo, quia sequeretur quod illuminatio esset motus localis corporum a sole fluentium; et cum motus localis non possit esse subito, sequeretur illuminationem fieri successive, quae successio non posset sensum latere secundum maximum spatium, ab oriente scilicet in occidentem, et a sole ad nos. Secundo, quia sequeretur duo corpora esse simul in eodem loco, cum totum spatium quod illuminatur sit plenum aere: quamvis haec pro inconvenienti quidam eorum non habeant, omnino sensum negligent. Alii vero dicunt, lumen recipi in poros aeris. Sed hoc ridiculum est; oporteret enim obtenebrato aere, poros vacuos remanere, et aerem non totum illuminari, et multa huiusmodi. Tertio, quia illa corpora aut decidunt de substantia solis, et sic oporteret eum quotidie minorari, et quandoque consumi; nisi forte dicitur cibari vaporibus ex aqua et terra ascendentibus, ut sic deperditam restaurarentur; quod est omnino fabulosum. Aut oporteret quod continue illa corpora de novo fiant; et hoc vel ex materia praesente, et sic fierent corruptis quibusdam aliis; et cum in caelo sit illuminatio, sequeretur aliqua corpora ibi corrumpi ut alia generarentur, et multa alia absurda: aut quod fiant per creationem novae materiae et naturae; nec poterit esse tunc illuminatio, nisi per miraculum a Deo. Sequeretur etiam, cum corpora creata in nihilum non reducantur, quod quantitas mundi

semper augmentaretur, novis corporibus quotidie creatis; et huiusmodi multa absurda. Praeterea contra hoc Avicenna (de Anima, part. 5, cap. 5), multas rationes ponit in 6 de Naturalibus. Unde haec positio tamquam absurda et extranea relinquenda est; non enim potest sustineri, nisi aliis principiis naturalis philosophiae invenis.

Alii autem dicunt, quod lumen quod est receptum in corpore diaphano, est accidens, quia post esse completum adventit, et recedit rebus manentibus: sed in corpore lucido lux est substantia, vel ipsum corpus lucidum secundum quosdam, vel forma substantialis eius, secundum alios. Hoc iterum stare non potest. Illuminatio enim est actio in aliud, quia lucidum illuminat. Unde si lumen in hoc aere est accidens, oportet quod principium illuminationis in corpore lucido sit accidens; sicut etiam Commentator probat quod calor non est forma substantialis ignis, quia in corporibus calefactis est accidens. Praeterea nulla substantia est per se sensibilis, quia quod quid est obiectum intellectus. Unde oportet quod lux quae per se videtur, non sit forma substantialis. Et si dicitur, quod illud quod videtur, non est lux, sed fulgor quidam; dicendum, quod illud quod nos appellamus lucem, est illud quod per se videtur. Et si forma substantialis solis dicitur lux, non erit nisi aequivocae: quia accidens et substantia non univocantur in aliquo; et sic nihil prohibet etiam lapidem vocari lucem aut tenebras: quia etiam, secundum Philosophum (in 4 Metaph., text. 11), non est inconvenientis quod eodem nomine apud nos significetur homo, et apud alios non homo.

Alii dixerunt, quod lux nihil addit supra colorem; sed ipsa evidentia coloris vocatur lux, vel lumen; et hanc positionem Avicenna (de Anima, art. 5, cap. 1 et 5) multipliciter improbat, accipiendo omnes modos quibus intelligi potest. Sensibiliter tamen apparet esse falsum in noctilucis, quorum color in nocte occultatur, quando lux apparet; et quando color videtur in die, lux non sentitur: sed verum est quod per lucem videtur color, quia facit colorem esse visibilem in actu.

Alii dicunt, quod lux non habet esse firmum et ratum in natura, sed est tantum intentio: sicut enim dicitur, quod species coloris per aerem ad pupillam delata, in aere non habet esse naturale, sed spirituale (unde et per eandem partem aeris species albedinis et nigredinis deferuntur), ita etiam intentio corporis lucidi in aere rejecta est lumen. Et haec opinio valde probabilis est. Primo, quia cum lumen det esse spirituale colori, multo fortius videtur quod ipsum spirituale esse habeat. Secundo, quia nulla qualitas habens esse naturale, immediate superposita organo visus, potest videri; lumen autem videtur contingens pupillam: unde videtur quod esse spirituale habeat. — Sed hoc non videtur usquequaque verum: quia per illud quod habet esse intentionis tantum, non sequitur transmutatio nisi secundum operationem animae, ut in videndo et audiendo. Per illuminationem autem videmus sensibiliter naturales transmutationes fieri per caliditatem ex radiis solis consequentem. Unde non potest esse quod habeat esse intentionis tantum.

Et ideo dicunt alii, quibus consentiendum videtur mihi, quod lux est forma accidentalis, habens esse ratum et firmum in natura, et quod, sicut

calor, est qualitas activa ipsius solis, et in aliis est secundum quod magis cum sole communicant, qui totius luminis est fons. Unde Avicenna dicit (lib. de Cael. et Mun., cap. 14, in fine) quod nulla actio est a corporibus superioribus in inferiora, nisi mediante luce, sicut ignis etiam agit mediante calore: unde lux et lumen differunt, sicut calor in subiecto per se calido, et in calefacto. Et quia caelum est primum alterans, inde sequitur quod omnis alteratio quae est in inferioribus, perficiatur per virtutem luminis, sive sit alteratio secundum esse naturale, sive secundum sensum: et ex hoc habet lux quod omnibus corporibus generationem conferat, ut dicit Dionysius: ex hoc etiam est quod coloribus esse spirituale confert, secundum quod esse recipiunt in medio et in organo; unde et ipsum lumen virtutem spiritualem habet; et inde est etiam quod, secundum Augustinum (lib. 7 super Gen. ad lit., cap. 13), lumen est medium in omni sensu, sed in visu primo et immediate: qualitates enim visibiles sunt priores ceteris, prout secundum esse formale sunt inventae in corporibus inferioribus, secundum quod conveniunt cum corpore caelesti, ut patet in 2 de Anima (text. 67), et in 2 de Generatione (text. 56); sed aliorum sensuum mediantibus aliis qualitatibus.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut tenebra sumitur quandoque pro aere obscuro, ut supra dictum est; ita etiam lux pro corpore lucido sumitur: et sic potest intelligi, quod Augustinus lucem aliis corporibus connumerat per modum loquendi, quo etiam Commentator in 2 de Anima, calorem naturalem corpus esse probat. Nihilominus Augustinus non intendit hoc asserere, quasi fidei conveniens, sed sicut utens illa quae philosophiam addiscens audierat. Et ideo illae auctoritates parum cogunt.

Ad secundum dicendum, quod non intelligitur conjuncto et separato luminum nisi secundum intensionem et remissionem luminis, multiplicatis vel subtractis luminaribus, quorum radii confusi esse dicuntur propter luminarium distinctionem.

Ad tertium dicendum, quod illa divisio ignis sic intelligenda est, ut per lucem intelligatur ignis secundum quod in propria materia est, ut sic conjunctive sumatur; per alia vero secundum quod est in materia aliena: per carbonem quidem secundum quod est in siccis terrestri, per flammam autem secundum quod est in humido aereo; et sic ipsemet se exponit in lib. de Animalibus (2, cap. 2); sed tamen auctoritates Aristotelis quae ab exemplis inductis sumuntur, nihil valent: quia ipsemet testatur in principio de Generat. (1) quod in eis non quaerit subiectum, sed modum; unde inducit ea non ad asserendum, sed quia erant suo tempore apud quosdam probabilia.

Ad quartum dicendum, secundum Avicennam (de Anima, par. 4, cap. 1), quod cum dicitur radius moveri vel descendere, non proprie dicitur, sed transumptive, ex eo scilicet quod alteratio illuminationis incipit ab eo quod supra nos est; per quem etiam modum possumus dicere calorem ascendere vel descendere.

(1) Quod subiungitur ex 1 de Gener., et ut ex principio de Gener. corrupte prius legebatur; expressis verbis ibi non occurrit, sed ex text. 8, subintelligi aliquo modo licet (Ex edit. P. Neulai).

Ad quintum dicendum, quod radius non dicitur reverberari ad corpus solidum sicut repulsus secundum motum localem, sicut pila quaedam; sed in quantum obsistit sua densitate illuminationi; per quem etiam modum aliae qualitates reflectuntur.

Ad sextum dicendum, quod ex intersectione radiorum non sequitur calor sicut ex confectione corporum; sed quia ex concurrentibus multis radiis ad unum punctum oportet multiplicari lumen, et ex hoc multiplicatur calor, in quantum lumen, ex hoc quod est qualitas primi alterantis, habet quod ad alterationem juvet, et praecipue secundum illam qualitatem quae est simpliciter et maxime activa, scilicet calor, ac per hoc virtuti primi alterantis maxime conformis.

Ad septimum dicendum, quod forma substantialis, educitur in actum per virtutem caeli; et ideo oportet quod lumen quod per caelum in inferiora agit, generationem rebus conferat, et ad formam substantialem moveat, in quantum agit in virtute ipsius caeli; sicut etiam calor ignis movet ad formam substantialem ignis, secundum quod agit in virtute formae substantialis a qua fluit.

Ad octavum dicendum, quod lux, et etiam lumen, in genere qualitatis est, ut dicit Avicenna (ubi sup.); et quia passionem in sensu infert, oportet quod sit in tertia specie; nec tamen oportet quod contrarium habeat, eo quod est qualitas illius corporis quod a contrariis natura removit, ut sit universaliter movens et alterans.

Ad nonum dicendum, quod successio quae est in alteratione aliarum qualitatium, contingit ex hoc quod in patiente est qualitas contraria, quae resistit actioni alterantis, quam oportet successive expelli. Sed cum lux non habeat contrarium, sicut nec forma substantialis, diaphanum ad praesentiam illuminantis statim lumen recipit, sicut materia statim necessitata per alterationem praecedentem recipit formam substantialem. Et ideo sicut generatio est terminus alterationis, ita illuminatio motus localis, quo illuminans fit praesens illuminato, ut dicit Commentator in 6 Phys. (cap. 2).

Ad decimum dicendum, quod, sicut dicit Dionysius (in 4 cap. de div. Nomin.), lumen solis recipitur in diversis corporibus diversimode secundum diversam capacitatem eorum; et ideo aliqua sunt quae illuminantur in superficie tantum, ut corpora opaca; aliqua vero sunt quae illuminantur etiam in profundo, sicut diaphana, quae tamen lucem non refinent, quia imperfecte lumen recipiunt, unde oportet quod lumen in eis cesset absente illuminante; alia vero sunt quae perfectius lumen recipiunt, et lumen tenent, ut carbonculus et huiusmodi.

ARTICULUS IV.

Utrum productio lucis convenienter recitetur.

(1 p., quaest. 67, art. 4.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter lucis productio recitetur. Cum enim Deus lux sit, non deest eum ut a tenebris opera sua inchoet. Sed ante lucem tenebrae fuerunt. Ergo videtur quod lux debeat esse de primo creatis, non ad opus distinctionis, sed ad opus creationis pertinens.

2. Praeterea, lux invenitur in pluribus corporibus, nec omnium corporum est lux una. Ergo

videtur. quod inconvenienter unius tantum lucis productio describatur, in illo tantum loco existentis ubi nunc est sol, ut in littera dicitur.

3. Praeterea, dies et nox non fuerunt nisi secundum accessum et recessum luminarium. Sed hoc non potest esse nisi per motum circula-rem lux deferatur. Cum ergo firmamentum, quod circulariter movetur, secunda die sit factum, videtur quod inconvenienter in prima die secundum lucem tunc creatam (1) dies et nox commemoretur.

4. Praeterea, omne quod fit ex aliquo, fit ex incontinenti, id est contrario, ut ex 1 Phys. (text. 43) patet. Sed soli non est aliquid contrarium. Ergo non potest esse quod ex luce tunc creata sol factus fuerit.

5. Praeterea, ut in 2 Meteor. (cap. 2 et 5), habetur, nubes ex vaporibus congregantur, qui ex terra et aquis resoluti superius ascendunt. Sed corpora superiora non communicant in materia cum inferioribus, ut supra dictum est. Ergo lux ex qua sol quasi ex materia postmodum factus dicitur, nubes esse non potuit.

Sed in contrarium sunt quae in littera dicuntur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, lux est qualitas activa corporis caelestis, sicut calor est qualitas activa ignis. Calor autem habet quamdam actionem communem, in quantum est calor: quia secundum quod in diversis rebus invenitur, determinatur sua actio ad determinatos effectus; sicut calor qui est in homine, operatur ad conversionem cibi in carnem humanam, et in planta ad substantiam plantae. Ita etiam et lux, quamvis habeat actionem consequentem naturam lucis in quantum huiusmodi, determinatur tamen sua actio, secundum quod in diversis recipitur ad diversos effectus; unde alium effectum habet radius Saturni quam Jovis. Secundum hoc ergo dico, quod ipsa lux secundum virtutem communem pertinet ad opus distinctionis, sicut et calor; sed ideo inter opera distinctionis primo ponitur, quia primi corporis qualitas activa est. Sed postea determinatio ad diversos effectus secundum diversas virtutes corporibus collatas pertinet ad opus ornatus. Et ideo dicit Dionysius (in 4 capit. de divin. Nomin.), quod lumen solare est illud lumen quod Moyses in tribus diebus nostri temporis narrat; quamvis tunc informe esset, quia scilicet terminatio virtutis non aderat.

Ad primum ergo dicendum, quod circa hoc est duplex opinio.

Quidam enim dicunt, quod opus distinctionis statim cum opere creationis incepit; et ideo statim lux creata est cum primo creatis; et sic patet quod non a tenebris opus Dei inchoavit. Et hoc quidem oportet dicere secundum expositionem Augustini (lib. 5 super Gen. ad lit. cap. 1); quamvis etiam Augustinus veli quod productio informis materiae intelligatur ante omnem diem, non tempore, sed natura.

Alii vero dicunt, quod prius tempore fuit opus creationis, et postea per aliquod intervallum temporis formata est lux, et tunc dies primo incepit; unde dicitur creationis opus ante omnem diem fuisse. Et hoc quidem magis consonat litterae Genesis secundum sensum planum; statim enim posita creatione, tenebras super faciem abyssi commemorat, et postmodum de lucis productione di-

(1) Al. fuisse dies et nox.

cit. Nec tamen est inconveniens tenebras praecedentes non in genere privationis ponere: quia privatio esse non potuit antequam natura habitus oppositi, scilicet lucis, corporibus indita esset: sicut nec catulus ante novum diem caecus vel privatus visu dicitur: unde per tenebras praecedentes lucem imperfectio corporalis naturae ostenditur, quam quidem ex Deo non habet, a quo habet omnino id quod perfectionis est. Decens est autem ut ab imperfectio ad perfectum divina opera adducerentur, et sic ab ipso omnis perfectio esse ostenderetur. Unde dicit Augustinus (in 2 super Gen., cap. 3), quod si aliquid imperfectum Deus fecisse dicitur, quod postmodum ipse perficeret, nihil reprehensionis habet ista sententia.

Ad secundum dicendum, quod in lucis productione intelligitur proprietatis luciditatis et diaphanitatis, quae ad lucis genus reducitur, omnibus corporibus lucidis et diaphanis collata fuisse; sed tamen, secundum Dionysium (4 cap. de divin. Nomin.), sol est principium et fons luminis, illuminans superiora et inferiora corpora; et ideo per lucem illam ipse intelligit lumen solis tunc informae; et Magister etiam dicit in littera, quod ex ea formatum est corpus solis.

Ad tertium dicendum, quod circa hoc est duplex opinio. Damascenus enim dicit (lib. 2 de Fid. orth., cap. 7), quod in illo die fiebat dies et nox per contractionem luminis et emissionem; sicut etiam suos radios sol retraxit in terra Aegypti, cum alibi lux esset, ut dicitur Exod. 10: et similiter in passione Domini, quando tenebrae factae sunt super terram, ut habetur Math. 27. Sed hoc non potest esse: quia illuminare est actio a corpore luente proveniens secundum necessitatem naturae; et ideo oportet quod semper illuminet corpora sibi directe opposita; nisi forte poneretur habere aliqua coopereula, sicut sunt palpebrae oclorum, quibus se tegeret: quod est ridiculum dicere: aut nisi ponatur hoc virtute divina fieri, et quasi miraculose; et hoc non convenit ponere in prima institutione naturae, ut Augustinus dicit (lib. 2 de Gen. ad lit., cap. 1). Et praeterea exemplum de passione Christi non est conveniens: quia obscuritas illa non fuit facta per contractionem radiorum solis, sed per interpositionem corporis lunaris, ut Dionysius in epistola 7 ad Polycarpum dicit, sicut etiam fit in eclipsi solis; quamvis tunc tempus non esset eclipsis; unde miraculosa fuit. Et ideo alii dicunt, ut in littera dicitur, quod dies et nox fiebant per motum circula-rem illius lucis, quod accedebat et recedebat. Nec est inconveniens substantias sphaerarum, quae lucem revolvunt, a principio creationis fuisse, quibus postmodum aliquae virtutes collatae sunt in operibus distinctionis et ornatus. Aut si substantiae sphaerarum non erant suis figuris determinatae, ipsum corpus lucidum naturaliter circulariter movebatur, cum es-et de natura quintae essentiae; et ita suo motu circulum describebat, sicut lapis suo motu lineam rectam facit rectius etiam quam ars.

Ad quartum dicendum, quod substantia corporis solaris a principio creationis in sua forma substantiali fuit: unde ipsum corpus lucidum substantia solis fuit. Sed dicitur ex eo sol quarta die factus per additionem novae virtutis, sicut dicitur ex homine non musico fieri homo musicus.

Ad quintum dicendum, quod non fuit nubes

secundum veritatem substantiae, sed secundum similitudinem proprietatis: quia sicut nubes lucida recipit lumen a sole in minori claritate quam sit in ipso fonte; ita etiam substantia solis habuit primo lumen imperfectum, quod postmodum quarta die consummatum est.

ARTICULUS V.

Utrum Pater faciat omnia per Filium.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Pater non faciat omnia per Filium. Illud enim per quod fit aliquid, immediatius se habet ad effectum quam faciens per ipsum. Sed Filius non est immediatius principium rerum quam Pater, cum ambo aequae immediate operentur. Ergo Pater per Filium non operatur.

2. Praeterea, *Per* denotat habitudinem causae. Sed Filius respectu nullius quod est in Patre, causa vel principium dici potest. Ergo Filius non est per quem Pater operatur.

3. Praeterea, secundum Damascenum (lib. 2 de Fid. orth., cap. 3, in fin.), excogitatio Dei est opus ejus. Sed non potest dici, quod Pater sit sapiens per Filium, vel intelligens. Ergo videtur quod nec per Filium operetur, cum idem sit Deo esse quod operari.

4. Praeterea, *per* notat causam mediam; Filius autem est causa prima. Ergo videtur quod non convenienter dicitur Pater per Filium operari.

Sed contra est quod dicitur ad Hebr. 1, 2: *Quem constituit heredem universorum, per quem fecit et saecula.*

Praeterea, quilibet artifex per suam artem operatur. Sed secundum Augustinum (super Joan., tract. 4), Filius est ars Patris plena rationum viventium. Ergo Pater per Filium operatur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod operari per aliquem dicitur dupliciter. Uno modo operari per virtutem aliqujus, sicut dicitur balivus operari per regem, scilicet per potestatem regis sibi commissam, quae immediatior est operi quam virtus ejus: et hoc modo nec Pater per Filium, nec Filius per Patrem dicitur operari: quia una et indivisibili virtute ambo operantur. Alio modo dicitur aliquis operari per aliquem sicut per operantem: et hoc modo rex per praefectum (1) operari dicitur. Et huius distinctionis ratio est, quia cum operatio sit medium inter operantem et operatum, causalitas importata per praepositionem *per* potest referri ad operationem secundum quod exit ab operante, et sic dicitur aliquis operari per illum qui est causa quod iste operetur, et est ille ejus virtute operatur; vel potest referri ad operationem secundum quod terminatur ad operatum; et sic dicitur aliquis operari per illum quod est ab operante ordinatum ad operatum ut causa. Unde designatur auctoritas in operante respectu ejus per quem operatur, in quo est causalitas respectu operati. Sed hoc contingit dupliciter. Uno modo quando illud quod ordinatur ab operante ut causa operati est causa ejus secundum virtutem aliam a virtute operantis, quam tamen ab ipso recipit: et hoc oportet esse instrumentum operantis, in quantum est motum ab operante, vel per imperium, sicut servus, vel motu corporali, sicut res inanimatae, ut

(1) Al. per balivum.

securis. Unde Philosophus dicit (in 8 Ethic., cap. 11), quod servus est sicut organum animatum, et organa sunt sicut servi inanimati. Et hoc modo Pater per Filium non operatur, sicut haeretici intelligebant. Alio modo quando eadem virtute operatur, quam tamen ab operante recipit; et sic dicimus Patrem per Filium operari, quia est causa ipsorum operatorum una et indivisibili virtute cum Patre, quam tamen a Patre nascendo recipit.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis Deus operetur effectus naturae per causas naturales, ipse tamen immediate in omnibus effectibus naturae operatur; unde multo fortius immediate operatur in his quae per Filium facit, ejuis est eadem numero virtus quae est et Patris.

Ad secundum dicendum, quod causalitas praepositionis non refertur ad operantem sed ad operatum, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod cum dicitur, Pater intelligit, non connotatur aliquid respectu ejus Filius possit esse principium; et ideo non potest dici, quod Pater per Filium intelligat vel sciat, sicut dicitur in illis quae effectum in creatura important.

Ad quartum dicendum, quod primum dicitur quo non est aliquid prius. Illa autem auctoritas Patris respectu Filii, in quantum Filius a Patre habet et esse et operari, ratione ejus Pater per Filium operatur, non facit Patrem Filio majorem vel priorem esse. Unde non sequitur quod Filius non sit prima causa ex hoc quod Pater per Filium operatur.

Expositio textus.

Hic notandum est, quod dies diversis modis accipitur in Scriptura. Hic ponit acceptiones diei. Una est secundum quod dicimus diem naturalem qui habet viginti quatuor horas; et sic sumitur quod habetur Gen. 1, 5: *Factum est vespere et mane dies unus.* Alio modo secundum quod dicitur artificialis, scilicet tempus quo sol nostrum hemisphaerium illuminat; et hoc modo sumitur cum dicitur, *ibid.*, quod tenebras appellavit noctem, et lucem diem.

Qui non ab aurora, sed a plena luce inchoavit. Videtur hoc esse falsum; quia a plena luce, quae est in meridie, usque in mane alterius diei non sunt viginti quatuor horae; et ita primus dies non habuisset tot horas, sicut in littera dicitur. — Ad quod dicendum, quod in primo die dicitur dies non habuisse auroram, non quod lux illa quae suo motu diem faciebat, in oriente creata non fuerit, sed quia primae illi illuminationi tenebrae commixtae non erant, sicut modo est; et hoc quod aurora nunc est finis noctis et principium diei, quod tunc non contingit.

Potest et aliter illud accipi. Haec expositio dif- fert a praedicta in hoc quod praedicta sumebatur secundum operationem quam Filius a Patre habet; haec vero sumitur ex parte operantis, secundum quod Filius qui est operans, a Patre est.

Si enim causa ejus Pater est, secundum quod Pater est, multo amplius eorum causa est quae per Filium facta sunt. Hic communiter et improprie Chrysostomus loquitur. Non enim proprie in divinis personis causa recipitur; sed nomine principii utimur ad signandum originem personarum; et de hoc in primo libro dictum est.